

HET
SCHAARSE
LICHT

Van Nino Haratischwili zijn verschenen
Het achtste leven (voor Brilka)
De kat en de generaal

Nino Haratischwili (1983, Tbilisi) is romancier, toneelschrijver en regisseur. Voor haar werk ontving ze onder andere de Anna-Sehgers-Literatuurpreis, de Bertolt-Brecht-Preis, de Schiller-Gedächtnispreis, en haar roman *De kat en de generaal* stond op de shortlist voor de Deutscher Buchpreis. Haar roman *Het achtste leven (voor Brilka)* is in 25 talen vertaald en werd een wereldwijde bestseller. Haratischwili ontving er bovendien de Independent Publishers' Hotlist Prize voor. Ze is thuis in twee talen, schrijft sinds haar twaalfde zowel in het Duits als in het Georgisch.

Nino Haratischwili

HET
SCHAAARSE
LICHT

roman

Vertaald uit het Duits door
Elly Schippers en Jantsje Post

MERIDIAAN
UITGEVERS

2022

Deze vertaling kwam mede tot stand dankzij een
subsidie van het Goethe-Institut München

Voor deze vertaling is een projectsubsidie
toegekend door het Nederlands Letterenfonds

Het gedicht 'Voor dag en dauw' van Victor Hugo op pagina 563 en
585 komt uit *De mooiste van Victor Hugo*, Lannoo/Atlas, 2008, in
de vertaling van Koen Stassijns

© Frankfurter Verlagsanstalt GmbH, Frankfurt am Main, 2022

© 2022 Nederlandse vertaling Elly Schippers en Jantsje Post

Oorspronkelijke titel *Das mangelnde Licht*

Oorspronkelijk uitgegeven door Frankfurter Verlagsanstalt

Omslagbeeld en -ontwerp Julia B. Nowikowa

Foto van de auteur © G2 Baraniak

Typografie binnenwerk Wim ten Brinke

Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 93169 83 8

NUR 302

www.meridiaanuitgevers.com

 @meridiaanuitgevers

 @meridiaanboeken

 @MeridiaanBoeken

 LinkedIn Meridiaan Uitgevers

INHOUD

EEN

WIJ 9

TWEE

DE HONDENJAREN 149

DRIE

HEROÏNE 479

VIER

თავისუფლება
JE EIGEN GOD 685

HET HOFJE EN ZIJN BEWONERS 775

VERKLARENDE WOORDENLIJST 777

Voor
Sandro (1977 – 2014)

en

Lela (1976 – 2015)
de gelieven van Tbilisi

en voor

Tatoeli, met wie ik leerde wat vriendschap is

EEN

WIJ

*Wat ben ik gewend geraakt aan de dood
Het verbaast me dat ik nog leef.*

*Wat ben ik gewend geraakt aan de geesten
Dat ik zelfs hun sporen in de sneeuw herken.*

*Wat ben ik gewend geraakt aan het verdriet
Dat ik mijn gedichten in tranen drink.*

*Wat ben ik gewend geraakt aan het duister
Het licht zou me pijn doen.*

*Wat ben ik gewend geraakt aan de dood
Het verbaast me dat ik nog leef.*

Terenti Graneli

TBILISI, 1987

Het avondlicht speelde in haar haar. Het zou haar lukken, zo meteen zou ze ook die hindernis overwinnen, met haar hele gewicht tegen het hek duwen tot het nog maar zwak weerstand bood en licht kreunend meegaf. Ja, ze zou die hindernis niet alleen voor zichzelf, maar ook voor ons drieën doorbreken en zo voor haar onafscheidelijke vriendinnen de weg vrijmaken naar het avontuur.

Een fractie van een seconde hield ik mijn adem in. Met wijd open ogen keken we naar onze vriendin, die zich tussen twee werelden bevond: Dina's ene voet stond nog op de stoep van de Engelsstraat, de andere stak ze al in de donkere binnenplaats van de Botanische Tuin; ze zweefde tussen het geoorloofde en het verbodene, tussen de prikkel van het onbekende en de monotonie van het vertrouwde, tussen de weg naar huis en het waagstuk. Zij, de moedigste van ons vieren, opende voor ons een geheime wereld, waartoe alleen zij ons toegang kon verschaffen, omdat hekken en schuttingen voor haar niets betekenden. Zij, van wie het leven in het laatste jaar van de loden, zieke en naar adem snakkende eeuw zou eindigen aan een strop, in elkaar geflanst van het touw van een gymnastiekring.

Maar die avond, nog vele argeloze jaren van de dood verwijderd, was ik in de ban van een allesomvattend gevoel dat ik niet goed kon plaatsen. Nu zou ik het misschien een roes noemen, een geschenk dat het leven je totaal onverwachts in de schoot werpt, de kleine kier die zich maar zelden in de lelijke alledaagsheid, in het gezwoeg van het leven opent en je doet vermoeden dat er achter alle sleur nog zoveel meer schuilgaat, als je het maar toelaat en je

van verplichtingen en vaste patronen losmaakt om de beslissende stap te zetten. Want zonder het goed te begrijpen vermoedde ik toen al dat dit moment me voorgoed zou blijven en mettertijd zou veranderen in een symbool van geluk. Ik voelde dat dit moment magisch was, niet omdat er echt iets bijzonders gebeurde, maar omdat we in onze verbondenheid een onverwoestbare kracht vormden, een gemeenschap die voor geen enkele uitdaging meer zou terugschrikken.

Ik hield mijn adem in en keek hoe Dina door het hek de tuin binnendrong, met die uitgelaten, triomfantelijke uitdrukking op haar gezicht. En ook ik waande me heel even de heerseres over alle geluk en vreugde, de koningin van de onverschrokkenen, want een moment lang was ik Dina, mijn doldrieste vriendin. En niet alleen ik, ook de twee anderen veranderden in haar, ze deelden dat gevoel van vrijheid, dat enkel beloften leek in te houden, want achter het roestige hek lag een hele wereld te wachten om door ons verkend en veroverd te worden, een wereld die zich aan onze voeten wilde leggen.

We naderden de oude omheining van de Botanische Tuin en keken met grote ogen naar het door Dina verrichte wonder, terwijl zij triomfantelijk naar ons keek, alsof ze applaus en waardering verwachtte, omdat ze ondanks onze scepsis gelijk had gekregen, omdat het verroeste hek aan de Engelsstraat inderdaad het ideale sluipgat was om aan het grote, langverwachte avontuur te beginnen.

‘Nou, komt er nog wat van?’ riep ze vanaf de andere kant, en iemand van ons, ik weet niet meer wie, legde haar wijsvinger op haar opeengeklemd lippen en siste bezorgd: ‘Sst!’

Het licht van een eenzame lantaarn aan de overkant van de straat viel op Dina's gezicht, ze had roestvegen op bei-

de wangen. Ik zette de eerste stap, overwon met een zwaai van mijn rechterbeen mijn angst en opwindning, waarbij ik niet kon zeggen wat de overhand had. Ik drukte me stijf tegen Dina aan, die het hek zo ver mogelijk uit elkaar trok, bleef met mijn haar aan een krullend en zinloos uitstekend stuk gaas hangen, maakte me snel weer los en tuimelde de binnenplaats op. Ik werd beloond met een welwillend knikje en een schalks Dina-lachje. Trots op het volbrachte waagstuk riep ik naar de twee achterblijvers dat ze moesten opschieten. Nu maakte ik deel uit van Dina's wereld, van de wereld van avontuur en geheimen, nu mocht ik ook zo triomfantelijk kijken.

Ik had het idee dat ik Nene's hart hoorde kloppen tot aan de ingang van de tunnel, die als een wijd opengesperde, gapende muil voor ons lag, alsof hij wilde zeggen: Ja, jullie denken nu wel dat je al je angsten hebt overwonnen en al ver bent gekomen, maar het echt griezelige ligt nog voor jullie, ik ben er nog met al mijn duistere betonnen pracht vol ratten en niet te vergeten de gevaarlijke stromingen en lugubere geluiden.

Ik wendde mijn blik af van het zwarte betonnen gat en deed mijn best om Nene en Ira de binnenplaats op te lokken. Hoewel de beginnende regen niet bepaald moedgevend was, verjoeg ik mijn zorgen over de lange weg naar ons eigenlijke doel.

Er reed een auto voorbij. Nene dook onwillekeurig in elkaar. Dina begon te lachen.

'Ze denkt vast dat haar oom haar al zoekt en als hij haar niet meteen vindt, laat hij zijn hyena's op haar los.'

'Maak haar nou niet nog banger!' bezwoer Ira haar, de verstandigste en meest pragmatische van ons vieren, lid van de schaakclub in het Pionierspaleis en winnares van de halve finale van de Transkaukasische Wat-waar-wanneer-quiz voor scholieren.

‘Kom, Nene, nu wij tweeën!’ zei ze op haar gelijkmatige, zachte, indringende toon en ze pakte Nene’s trillende, altijd klamme hand. Daarna loodste ze Nene’s soepele en zachte lichaam door het hek, dat Dina en ik uit elkaar trokken, en nadat Nene zich er met succes doorheen had gewurmd, volgde Ira.

‘Gelukt! En was dat nou zo erg, stelletje schijterds?’ riep Dina triomfantelijk en ze liet het hek los, dat met een armzalig klapperend geluid terugsprong en trillend in zijn uitgangspositie tot stilstand kwam.

‘Hier krijgen we een hoop gelazer mee, geloof me,’ antwoordde Ira, maar haar stem klonk niet overtuigend, want ook zij was gegrepen door euforie en verdrong alle zorgen en gedachten aan de problemen die we ons met ons avontuur beslist op de hals zouden halen. Daarna keek ze peinzend naar de lucht, alsof ze daar een kaart zocht voor de komende tocht, en er viel een dikke regendruppel op haar bril.

Die middag was ik te laat thuisgekomen van de bijles wiskunde die ik van mijn vader bij een van zijn professorenvrienden moest nemen (zijn vrienden waren allemaal professor of wetenschapper), en Dina zat al in de keuken op me te wachten. Onder het voorwendsel dat we samen huiswerk zouden maken, wilden we ons vluchtplan nog een keer doornemen. Ira en Nene zouden later ook komen, Ira had nog schaakles en Nene moest bepaalde ‘voorzorgsmaatregelen’ nemen om ’s avonds nog de deur uit te mogen.

Nu diepte Dina uit haar kapotte rugzak een reusachtige zaklamp op, waar we vol verbazing naar keken.

‘Komt jullie zeker bekend voor, hè?’ zei ze grijnzend. ‘Ja, die is van Beso, maar hij merkt het vast niet, we brengen hem morgen meteen terug.’

Beso was de conciërge van onze school en ik vroeg me af hoe Dina het had klaargespeeld om die zaklamp te pikken. Nene barstte in lachten uit en alsof het lachen haar vleugels had gegeven, rende ze op de donkere tunnel af. We keken haar verrast na, want zij was de meest afwach- tende van ons allemaal. De oorzaak van Nene's voorzich- tigheid was gelegen in haar thuissituatie, die werd beheerst door haar oppermachtige en alomtegenwoordige tiran van een oom, die bij ons in het hofje achter zijn rug 'een man uit de parallelle wereld' werd genoemd. Nene's eigen- lijk lichtzinnige, bijna naïeve en uiterst zonnige karakter was volkomen in strijd met de ijzeren hiërarchie bij haar thuis, waar de mannen de baas waren en de vrouwen zich gedwee aan het patriarchale systeem moesten onderwer- pen. Maar gelukkig was Nene een vrolijke meid, haar ener- gie en levenskracht waren niet door dreigementen of straf in toom te houden.

Ira veegde haar bril af aan het witte schort van haar schooluniform, dat, nadat ze zich door het hek had ge- wurmd, niet meer zo akelig wit was als anders. Ira's schort werd elke dag door haar moeder gewassen, gesteven, ge- streken en om haar middel gebonden alsof het een korset was, en terwijl bij ons de strik van achteren in de loop van de dag los ging zitten en de stof verschoof, bleef bij Ira al- les altijd op zijn plaats, alsof ze elk moment klaar moest staan voor het geval er een fotograaf opdook die een mo- delkind zocht voor de voorpagina van de *Komsomolskaja Pravda*.

Toen begon ook Ira te rennen om Nene in te halen. Voor zover ik me kan herinneren, was Nene de enige in Ira's le- ven voor wie ze haar discipline, haar pragmatisme en haar nuchterheid in een mum van tijd overboord kon gooien. Dat Ira aan ons volstrekt onverstandige avonduitstapje in de Botanische Tuin überhaupt meedeed, was ook te dan-

ken aan Nene's spontane instemming. We hadden nooit gedacht dat Nene haar voorzichtigheid en haar angst voor haar familie zo gemakkelijk zou overwinnen en met het plan akkoord zou gaan. Toen ze in de grote pauze op het schoolplein in de herrie van de voorbijrennende kinderen zei dat ze 'uiteraard van de partij zou zijn', keken we elkaar ongelovig aan, waarop ze een kwartier lang de beledigde prinses speelde – een van haar favoriete rollen. Elke poging van Ira om haar vriendin van dat 'dwaze idee' af te brengen mislukte, en dus zat er voor Ira niets anders op dan tandenknarsend eveneens akkoord te gaan.

Om een voor ons onbegrijpelijke reden had Nene vanaf het begin een soort beschermingsinstinct bij de wat vroegwijze Ira gewekt. Altijd hield ze haar sterke, gedisciplineerde, beschermende hand boven Nene's gemakkelijk te verleiden, impulsieve en door verwarde emoties gestuurde hoofd, alsof ze elk moment verwachtte dat Nene iets onvoorzichtigs zou doen en zij er dan voor haar wilde zijn – gewapend voor elke strijd. En nu rende ze achter haar aan om haar te helpen, zodra ze de verlamdende duisternis van de tunnel in zou duiken. Het regende nu harder. Ik gooide de rugzak over mijn schouder en begon ook te rennen. Dina volgde me en ik weet niet waarom we allebei tegelijk in lachen uitbarstten. Misschien omdat we wisten dat we het geluk op het spoor waren gekomen. En dat geluk smaakte naar onrijpe pruimen en een stoffige zomerregen, naar opwindend en onzekerheid en veel met poedersuiker bestrooide voorgevoelens.

BRUSSEL, 2019

Aarzelend loop ik de deftige, met kostbaar visgraatparket belegde, lege zaal binnen, met het lentelicht van de late middag in mijn rug. Op hetzelfde moment gaan met een zoemend geluid de schijnwerpers aan. Het licht klopt, stel ik onmiddellijk vast en ik ben opgelucht. Haar foto's hebben dit licht nodig, dit geheimzinnige, bijna aarzelende licht, dat haar talent onderstreept, het indringende zwart-wit van de foto's benadrukt, de helderheid en onverbiddelijkheid, die niet om een felle belichting vragen maar ook vanuit de halfschaduw tot de toeschouwer spreken en vanuit de duisternis kunnen stralen. Ik haal diep adem. Ik ben onder de indruk van de twee in elkaar overlopende, grote zalen, ja, het is echt een retrospectief. Een groot aantal van haar foto's – waaronder de beroemde en iconische, maar ook de minder bekende of tot nu toe achter slot en grendel gehouden foto's – zijn hier bijeengebracht, in deze wonderlijke, nieuwsgierige stad vol jugendstilhuizen en overvolle cafés en bars, een stad die ondanks haar status van metropool weigert die rol te spelen en in plaats daarvan iets gezelligs, bijna kleinsteds heeft behouden.

Jaren geleden heb ik hier heel wat lichtzinnige en zorgeloze uren doorgebracht. Ik ben zelfs weleens in dit gebouw geweest, in dit gerenommeerde en trendy Paleis voor Schone Kunsten. Norin had me toen meegenomen, ik herinner me dat we samen naar een of andere merkwaardige Aziatische film keken en de hele tijd moesten giechelen, om ons vervolgens te bedrinken met schuimend Belgisch bier. Mijn herinneringen aan deze stad kunnen me nog steeds van binnenuit verwarmen, een klei-

ne zon die ik zo nodig op elk moment kan laten schijnen. Norin en ik werkten in die tijd in de kelder van het Koninklijk Museum en waren zo trots dat we op die voornamelijk plek mochten bewijzen wat we konden – ze hadden ons beginnelingen Ensors maskerschilderijen toevertrouwd en we konden ons geluk niet op. Na gedane arbeid doken we onder in het nachtleven van deze innemende stad, vertelden elkaar verhalen en kwamen ten slotte nader tot elkaar. Hoelang is dat geleden, vraag ik me af, terwijl ik in mezelf gekeerd door de nog lege zalen met de vertrouwde foto's loop, die hier toch zo vreemd, zo anders lijken dat ik een eigenaardig soort jaloezie voel, alsof deze plek me mijn pijnlijk intieme verhouding met deze foto's wil betwisten. Over iets meer dan een uur zullen de twee zalen namelijk vollopen met een schare exclusieve gasten, er zal zich een lange rij bezoekers vormen, de uitverkorenen die voor de opening zijn uitgenodigd zullen elkaar begroeten en in de meest uiteenlopende talen druk met elkaar praten, ze zullen Georgische wijn proeven en openingstoespraken over zich heen laten gaan. En ik zal de twee mensen terugzien die mij – naast de dode fotografie voor wie we hier bijeenkomen – het meest gevormd, verwoest, mijn dagen in geluk en ongeluk ondergedompeld hebben. Twee vrouwen, inmiddels op de helft van hun leven, die ik al jaren niet meer heb gezien en die me toch altijd als een schaduw achtervolgen, waar ik ook ga.

Ik dwaal verder langs de foto's, probeer er niet echt oogcontact mee te maken en de gezichten uit mijn verleden maar vluchtig waar te nemen, eraan te ontsnappen. Nog altijd heb ik de mogelijkheid om aan dit alles te ontkomen, te vluchten, ja, misschien moet ik inderdaad onmiddellijk rechtsomkeert maken, misschien was het een vergissing om hier te komen, een daad die duidelijk te veel van me

vraagt, iets wat mijn krachten te boven gaat. Dat zal iedereen toch begrijpen, ik kan het Anano uitleggen, die ons hier bijeen heeft geroepen, die geen tegenspraak dulde, die me heeft overgehaald in het vliegtuig naar Brussel te stappen en me een vipkaart heeft bezorgd waarmee ik hier een uur voor de opening als *special guest* ben binnengekomen. Die me aan de telefoon bezwoer: 'Je moet komen. Jullie moeten alle drie komen, ik accepteer geen excuus.'

Misschien kan ik de vernissage nog verlaten, het allemaal terugdraaien, want ik weet niet of ik alles wat er deze avond als een lawine op me af zal komen heelhuids zal doorstaan. Ik heb zo lang voor mijn veiligheid gevochten, ik heb met bijna militaire discipline alles wat geweest is verbannen, en nu loop ik hier door deze zaal, waarin mijn voetstappen luid weergalmen, nu loop ik door deze gigantische, schitterende vertrekken en doe mijn best om de herinneringen, die me als hongerige apen van alle kanten bespringen, van me af te houden.

Maar ben ik niet naar deze plek gekomen om haar nalatenschap te eren? Wat wil zeggen dat ik me moet overgeven. Dat weet niet alleen ik, dat weten ook de twee anderen, en daarom komen we, ondanks alle wrok en twijfel, en denken we niet aan wat er achter ons ligt. We zijn het haar en onszelf verschuldigd, we moeten het weerzien met elkaar verdragen – en met al diegenen die ooit bij ons waren. Die ons vanaf de wanden aanstaren en hun tol eisen. Komen we daarom ook alleen? Zonder het te weten ga ik ervan uit dat we alle drie zonder gezelschap naar Brussel zijn gereisd – zonder partner, zonder kinderen, zonder vrienden die het weerzien voor ons zouden kunnen vergemakkelijken.

Maar nog altijd ben ik de enige hier, nog altijd kan ik vluchten. Laat ze maar over mijn lafheid roddelen, wat maakt het uit als het mijn enige redding is? Maar dan blijft

mijn blik rusten op die kleine foto in een eenvoudige lijst onder een fascinerend dunne tl-buis. Waarom hangt die foto zo eenzaam, zo moederziel alleen aan een grote wand? Voor zover ik kan zien, zijn de andere foto's allemaal in een serie opgehangen, maar deze vormt een uitzondering, en hoe dichterbij ik erbij kom, hoe duidelijker zijn centrale functie me wordt: het is de enige foto van de kunstenaar die niet door haarzelf is gemaakt. De andere foto's waar ze op staat, zijn allemaal zelfportretten, artistiek veeleisend, uitdagend, onthullend op het ondraaglijke af, opnamen die in een soort zelfuitbuiting haar innerlijk binnenstebuiten keren en waarvan er hier zeker een paar zullen hangen. Maar deze betrekkelijk kleine foto is geen kunstwerk, hij is niet eens als amateurfoto bijzonder geslaagd, maar hij heeft iets wat me doet huiveren en waarvan mijn adem een moment lang stopt.

Het is een foto van ons vieren, hij geeft onze oerversie te zien, zoiets als de oorsprong, het ei waar we samen uit zijn gekropen. We staan op de drempel van het leven, aan het begin van onze vriendschap, die alles van ons zal vragen, maar daar weten we nog niets van, we weten niet welke kaarten het leven ons heeft toebedeeld, het spel is nog niet begonnen, we mogen nog vrij zijn, we mogen nog alles willen en alles wensen.

De foto, die als een soort inleiding bij deze expositie moet fungeren, heeft niet zo'n sprekende titel als haar andere foto's, er staan alleen, heel eenvoudig, een plaatsnaam en een jaartal bij: *Tbilisi, 1987*. Ik blijf als aan de grond genageld staan, ik kan me niet verroeren en er komt een stroom van beelden in me op, ik heb geen andere keus, ik moet me laten meeslepen, het heeft geen zin om tegen iets te vechten wat overeenkomt met een natuurkracht. Ik ben machteloos, ik ben plotseling weer kind, ik ben weer degene die me vanaf deze foto aankijkt.

Hoe langer ik naar die kleine zwart-witafdruk kijk, die helemaal alleen aan deze wand hangt, hoe zekerder ik weet dat het om die ene dag gaat, de dag dat we de Botanische Tuin zijn binnengedrongen, om dat bijzondere moment dat ik voor het eerst van mijn leven het geluk op mijn handpalmen en in mijn knieholten, in mijn navel en op mijn wimpers voelde. Ik vraag me alleen af waarom uitgerekend deze foto als symbolisch begin is gekozen. Anano is als zus van de kunstenares de beheerder van haar nalatenschap en tegelijk de adviseur van deze expositie, vertelde ze me een maand geleden vol trots aan de telefoon. Zij moet die beslissing hebben genomen. Wist ze dat dit een bijzondere dag was? Heeft haar zus haar er iets over verteld?

Even opmerkelijk lijkt me het feit dat die foto, ik herinner het me nu, bij ons thuis is gemaakt, en wel door mijn vader, die ons eigenlijk nooit fotografeerde, die mij en mijn broer hoogstens eens meenam voor een verplicht bezoek aan een fotostudio. Maar om de een of andere reden heeft hij ons die dag met z'n allen bij ons in de keuken aange troffen en zijn camera gepakt. Beslist niet de gehate Leica van mijn moeder, die lag toen nog in een donker schuilhoekje in zijn kamer, het kan de oude Ljoebitel of de Smena van mijn grootmoeder zijn geweest, waar toevallig een filmpje in zat.

Je ziet ons vieren op de middag dat we na school ons avontuur voorbereiden en over de tafel gebogen in een gesprek zijn verdiept, uiterst geconcentreerd, sommigen van ons een beetje angstig, Dina daarentegen euforisch, klaar voor het grote avontuur, het grote waagstuk. Mijn vader moet onze aanblik zo amusant hebben gevonden dat hij het nodig achtte zijn innig geliefde werk te onderbreken en de camera te halen.